

УДК: 343.382.327:330

Заяць Я. І.,

ORCID ID: 0000-0003-3763-3701,

завідувач відділу товарознавчих досліджень та оціночної діяльності, Львівський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, м. Львів

Яровий О. Д.,

ORCID ID: 0000-0001-8772-7111,

головний судовий експерт відділу товарознавчих досліджень та оціночної діяльності, Львівський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, м. Львів

Беднарчук М. С.,

ORCID ID: 0000-0002-4327-8390,

к.т.н., проф., судовий експерт відділу товарознавчих досліджень та оціночної діяльності, Львівський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, м. Львів

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІТЧИЗНЯНОЇ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Повідомлення 2. Товарознавчі аспекти проблеми оцінювання продукції металургійної промисловості

***Анотація.** На основі аналізу даних літератури та результатів практичної товарознавчої діяльності Львівського НДЕКЦ МВС України (постанов (ухвал) про призначення та зміст виконаних судових товарознавчих експертиз) сформульовані актуальні товарознавчі складові проблем сучасної вітчизняної судової товарознавчої експертизи. У повідомленні 2 розкрито товарознавчі аспекти проблем судової експертизи продукції металургійної промисловості, встановлено номенклатуру асортиментних груп, підгруп і видів виробів, які сьогодні означають поняттям “продукція металургійної промисловості”, і на основі цього здійснено аналіз товарознавчих складових чинних методичних рекомендацій, які повинен використовувати судовий експерт експертної спеціальності 12.1 при проведенні судових товарознавчих експертиз. Обґрунтовано, що розробка нових методичних рекомендацій для проведення судових товарознавчих експертиз виробів окремих товарних груп продукції металургійної промисловості є актуальною проблемою судової товарознавчої експертизи. Черговість розробки окремих розділів цих рекомендацій, які відповідають окремим товарним групам продукції металургійної промисловості, доцільно визначати питомою вагою виробів цих груп у структурі судових товарознавчих експертиз.*

Ключові слова: товарознавство, продукція металургійної промисловості, судова товарознавча експертиза.

Zaiats Y. I.,

ORCID ID: 0000-0003-3763-3701,

Head of Department of Commodity Research and Appraisal Activities, Lviv Research Forensic Centre of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv

Yaroviy O. D.,

ORCID ID: 0000-0001-8772-7111,

Chief Judicial Expert of the Department of Commodity Research and Appraisal Activities, Lviv Research Forensic Centre of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv

Bednarchuk M. S.,

ORCID ID: 0000-0002-4327-8390,

Ph.D., Professor, Judicial Expert of the Department of Commodity Research and Appraisal Activities, Lviv Research Forensic Centre of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv

ACTUAL PROBLEMS OF THE DOMESTIC JUDICIAL COMMODITY EXPERTISE

Message 2. Commodity expertise aspects of the problem of metallurgical industry products evaluation

Abstract. *On the basis of the analysis of the published data and the results of the practical commodity expertise activities of the Lviv Research Forensic Centre of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (resolutions (decisions) on the appointment and content of completed judicial commodity expertises), the relevant commodity-related components of the problems of modern domestic judicial commodity expertise are formulated. The Message 2 discloses the commodity-related aspects of the problems of the metallurgical industry products forensic expertise, establishes the nomenclature of range groups, subgroups and types of products which today refer to the term "metallurgical industry products" and, on the basis of this, the analysis of commodity-related components of valid methodical recommendations, which should be used by a judicial personnel of expert specialty 12.1 when carrying out of judicial commodity examinations, is accomplished. It was substantiated that the development of new methodical recommendations for conducting forensic expertise of certain commodity groups of metallurgical industry products is an actual problem of judicial commodity expertise. Considering the priority of developing separate chapters of these recommendations, which correspond to the particular metallurgical industry product groups, it is expedient to determine the specific weight of these product groups in the structure of judicial commodity expertise.*

Key words: commodity science, production of metallurgical industry, judicial commodity expertise.

JEL Classification: D49, K11, K41, L15, L61

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1221-2019-22-15>

Постановка проблеми. Характерними рисами становлення ринку товарів є, зокрема, зміна співвідношення питомої ваги ужиткових (споживчих) товарів, з одного боку, та сировини, матеріалів, засобів виробництва тощо, з іншого, у загальному балансі товарів: за оцінками фахівців, в Україні сьогодні частка товарів, які можуть бути об'єднані в умовну товарну групу "Сировина, матеріали і засоби виробництва", складає понад 70% сукупного товарного ринку і ця тенденція є стабільною протягом останніх років [1-3].

З іншого боку, означений процес становлення в Україні ринкової економіки вносить суттєві зміни у номенклатуру об'єктів судової товарознавчої експертизи. Зокрема, об'єктами сфери товарного обігу і, відповідно, об'єктами судової товарознавчої експертизи, поряд з товарами широкого вжитку, дедалі частіше стає матеріальна продукція, яка є результатом функціонування різних галузей народного господарства, заводського, фабричного й іншого масового виробництва, а також індивідуальної праці [4].

Саме у цьому сегменті оцінюваного майна номенклатура об'єктів судової товарознавчої експертизи стає дедалі не лише численнішою, але і складнішою для оцінювання за показником ринкової вартості, який вважається універсальним критерієм кількісної оцінки майна (товарів, продукції, виробів тощо) [5].

З огляду на вищевикладене оцінювання судовими експертами експертної спеціальності 12.1 "Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів" продукції металургійної промисловості сьогодні вважається актуальною проблемою, яка потребує вирішення на рівні Експертної служби МВС України [6].

Тому ми вважаємо актуальним дослідження товарознавчих аспектів проблеми оцінювання продукції металургійної промисловості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До початку становлення ринкових відносин в Україні вітчизняне товарознавство взагалі не розглядало більшість (за номенклатурою сортаменту) асортиментних груп (видів, різновидів тощо) продукції металургійної промисловості як товар – в окремих розділах товарознавства господарських товарів були описані лише кріпильні вироби, вироби з дроту, інші дрібні металеві вироби, які реалізували магазини (відділи) так званих "скоб'яних" товарів. У той же час основна товарознавча інформація про продукцію металургійної промисловості була наявна лише у виданнях, які найчастіше мали вузькоспеціалізоване (переважно – інженерне) спрямування або стосувалися зовнішньоекономічної діяльності [7-9].

Моніторинг наукової продукції, яка видана в провідних вітчизняних наукових школах за роки розвитку товарознавства в Україні в умовах незалежності, показує, що загалом відсутні окремі наукові і/чи навчальні видання з товарознавства продукції металургійної промисловості, але як окремі розділи (параграфи) ці товари в загальних рисах викладені у двох товарознавчих виданнях [2-3].

З іншого боку, на ринку наукової продукції є значно більше видань "протоварознавчого" спрямування з товарознавства продукції металургійної промисловості, які укладають фахівці-економісти для підготовки студентів зі спеціальностей "Маркетинг", "Міжнародні економічні відносини", "Економіка" тощо, у навчальних планах підготовки яких передбачено вивчення товарознавства [10].

Аналіз вищезначених та подібних літературних джерел показує, що вони не містять достатньої кількості даних, які потрібні судовим експертам експертної спеціальності 12.1. Тому єдиним найбільш прийнятним джерелом інформації, яке сьогодні може бути використане при проведенні судової товарознавчої експертизи продукції металургійної промисловості, залишаються “Методичні рекомендації з визначення вартості виробів металургійної промисловості” [11] (*тут і надалі - підкреслено авторами*), які розроблені у Львівському науково-дослідному інституті судових експертиз (ЛНДІСЕ) у 2013 р.

Постановка завдання. Встановити номенклатуру асортиментних груп, підгруп і видів виробів, які сьогодні означають поняттям “продукція металургійної промисловості”, і на основі цього здійснити аналіз товарознавчих складових означених методичних рекомендацій [11], які повинен використовувати судовий експерт експертної спеціальності 12.1 при проведенні судових товарознавчих експертиз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз змісту публікацій [1-4, 7-9, 11], які, на нашу думку, мають найбільше значення для практичних потреб сучасної судової товарознавчої експертизи, дозволяє стверджувати, що поняття “продукція металургійної промисловості” сьогодні застосовують для означення широкого кола об’єктів дослідження. Однак у цих та інших виданнях однозначної і загальноприйнятої номенклатури асортиментних груп, підгруп, видів та різновидів виробів, які окреслюються цим поняттям, поки що немає.

Тому для визначення реальних масштабів, а також розробки шляхів вирішення означеної проблеми ми сформулювали авторське бачення сучасного товарознавчого змісту поняття “продукція металургійної промисловості”. Для наукового обґрунтування цього формулювання ми здійснили аналіз базових літературних джерел [12-13] і встановили, що до складу сучасної вітчизняної металургійної промисловості входять:

- чорна металургія, яка займається видобутком руд чорних металів (залізних, манганових, хромітів), виплавкою чавуну і сталі, виробництвом прокату і феросплавів;

- кольорова металургія, якій належить видобуток і збагачення руд кольорових металів, виплавка металів і сплавів, виробництво прокату. До кольорових належать всі інші метали, крім уже названих чорних. Серед основних виділяють важкі (мідь, свинець, цинк, олово, ртуть, нікель) та легкі (алюміній, магній, титан) метали. Крім основних, галузь переробляє легуючі (вольфрам, молібден, ванадій), дорогоцінні (золото, срібло, платина), рідкісні та розсіяні (цирконій, германій, селен) метали, а також алмази, топази та інші мінерали.

Відповідно, було встановлено, що основною продукцією металургійної промисловості на рівні асортиментних груп є:

- продукція чорної металургії – чавун, прокат чорних металів (листовий і сортовий – має різну геометричну форму (квадрат, круг, шестигранник та

- ін., з нього виробляють залізничні рейки, швелери, трубні заготовки тощо), сталь, феросплави та продукція вторинного виробництва: сталеві і чавунні труби, порошки чорних металів, металеві вироби індустріального призначення і ін.;

- продукція кольорової металургії – кольорові метали та їх сплави, порошки, хімічні сполуки кольорових металів, вироби з кольорових металів і сплавів тощо, а також попутна продукція – мінеральні добрива, будівельні матеріали та ін.

Таким чином, викладений вище далеко не повний перелік асортиментних груп, підгруп, товарних позицій і окремих видів виробів дозволяє стверджувати, що єдину методику для визначення вартості виробів усієї металургійної промисловості розробити вкрай важко і, напевне, неможливо і недоцільно, оскільки виробничий асортимент цієї галузі містить і сировину, і матеріали, і напівфабрикати, і завершені (готові до використання) вироби, а базові принципи їх оцінювання у судовій товарознавчій експертизі суттєво відрізняються.

Крім цього, вищевикладене доводить, що розроблені ЛНДІСЕ методичні рекомендації [11], по-перше, стосуються лише окремої частини виробів металургійної промисловості, а саме: продукції чорної металургії, по-друге, не охоплюють повну номенклатуру виробничого асортименту продукції чорної металургії, а стосуються лише продукції прокатного виробництва, кріпильних і сіткових виробів.

Аналіз товарознавчих складових означених методичних рекомендацій [11] показав, що вони потребують суттєвого оновлення і доповнення. На нашу думку, передусім це стосується теоретико-методологічної товарознавчої основи, оскільки товарознавчою базою цієї розробки слугувала відома у свій час праця [14], яка з погляду сьогодення має низку суттєвих недоліків, зокрема:

- призначена для товарознавчої експертизи товарів народного споживання (споживчих товарів) та послуг;

- суттєво морально застаріла, оскільки написана майже десятиліття тому;

- призначена для фахівців з оцінки (оцінювачів) та структур оціночної діяльності ФДМ України і тому не враховує сучасну специфіку судової товарознавчої експертизи, яка базується на нових нормативно-правових актах;

- базується на досвіді товарознавчої діяльності лише одного закордонного відомчого (споживчої кооперації РФ) вищу торговельного спрямування (Московського університету споживчої кооперації, м. Митищі) та ін.

Крім цього, практично єдиною інформаційною базою наповнення значної частки товарознавчої частини аналізованих методичних рекомендацій [11] слугували державні стандарти колишнього СРСР – ГОСТи 1954 р., 1957 р., 1968 р., 1982 р., 1986 р. та інших років, які на території нашої Держави сьогодні замінені або державними стандартами України (ДСТУ), або державними стандартами України, які гармонізовані з міжнародними стандартами, або міжнародними стандартами, які прийняті

на території України як державні (наприклад, DIN EN 10240 “Труби сталеві електрозварні прямошовні”).

Крім цього, на нашу думку, морально застарілим варто вважати інформаційне забезпечення досліджуваних методичних рекомендацій [11], оскільки з 55-ти інформаційних джерел, які використані авторами при їх укладанні: 28 інформаційних джерел (або 50,9%) видані в РФ і немає жодного іншого (виданого поза межами РФ) закордонного джерела; 23 інформаційних джерела (або 41,8%) – видані до 1991 р.; 15 інформаційних джерел (або 27,3%) – видані до 1980 р.

Але найбільш проблемним з погляду сучасного товарознавства і використання у судовій товарознавчій експертизі у даній методиці [11], на нашу думку, є розділ 6, який має назву “Метизи”. Тому цей аспект ми досліджували детальніше.

По-перше, поняття “метиз” з позицій сучасного товарознавства необхідно розглядати як архаїзм, оскільки у якості “модного слівця” воно було “впроваджене у широкий вжиток” в часи бурхливого “розвитку” металургії в СРСР як всеохоплююче поняття, що означало усі металеві

вироби загалом та було штучно створене з двох слів російської мови “металлические изделия”. Крім цього, поняття “метиз(и)” не були стандартизовані і/чи внесені у товарні словники [15] навіть у ті часи (1950-1970 рр.), а використовувались лише у певному, відносно вузькому, колі виробників, споживачів, продавців і т. д.

По-друге, сьогодні поняття “метиз(и)” не вживається в науковій літературі [16], відсутнє у тлумачних словниках і, відповідно, в сучасній розмовній мові [17], класифікаторах [18], довідниках [19] тощо, не вживається у товарознавстві [20] та практиці торгівлі [21] подібно, наприклад, до поняття “скоб’яні” вироби та інших архаїзмів.

Практично це означає, що класифікація (віднесення) в експертному товарознавчому дослідженні відповідно до даної методики [11], наприклад, цвяхів, у товарну підгрупу “метизи”, зонайменше – некоректна, оскільки за чинними нормативними документами (наприклад, ДСТУ) і класифікаторами (наприклад, УКТЗЕД, ГС та ін.) такої товарної підгрупи не існує.

Рис. 1. Новітні кріпильні вироби, які пропонує ТОВ “Епіцентр К”

НЕЙЛ, ТОВ

Адреса: м. Хмельницький, вул. Маршала Красовського, 64

Телефон: _____

Факс: _____

Головна > [Всі товари](#) > [Цвяхи, виготовлені іншими способами](#) > [Цвяхи в бобінах](#)

Цвяхи в бобінах

Продавець: [НЕЙЛ, ТОВ](#)

Телефон: [+38\(0382\) 720074](#)

Замовити

Рис. 2. Цвяхи зі скошеним зрізом у бобінах

Крім цього, у даному розділі [11] відсутня товарознавча характеристика (ідентифікаційні ознаки та перелік основних чинників формування ринкової вартості) нових видів та сучасних різновидів кріпильних виробів (рис. 1).

Але аналіз сучасного ринку кріпильних виробів показує, що фактично саме новітні вироби займають значну його нішу, стають основною продукцією великих вітчизняних виробничих підприємств (наприклад, ТОВ “Нейл” [22]) і у торгівлі уже представлені не окремими прилавками у так званих “скоб’яних” магазинах, а окремими роздрібними торговельними підприємствами (магазинами), окремими відділами у гіпермаркетах тощо. Зокрема, в означеному розділі [11] не розглянуті новітні різновиди кріпильних виробів – наприклад, цвяхи гвинтові, зі скошеним зрізом та кільцеві у бобінах (рис. 2).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розробка нових методичних рекомендацій для проведення судових товарознавчих експертиз виробів окремих товарних груп продукції металургійної промисловості є актуальною проблемою судової товарознавчої експертизи. Черговість розробки окремих розділів цих рекомендацій, які відповідають окремим товарним групам продукції металургійної промисловості, доцільно визначати питомою вагою виробів цих груп у структурі судових товарознавчих експертиз. Товарознавчу складову означених розробок варто базувати на вітчизняних нормативних документах та науковій товарознавчій характеристиці сучасної продукції вітчизняних виробників. При цьому в першу чергу потрібно брати до уваги ДСТУ, які гармонізовані з міжнародними стандартами, та показники споживних властивостей, які формують ринкову вартість окремих груп (видів, різновидів) виробів.

Подальші дослідження актуальних проблем вітчизняної судової товарознавчої експертизи доцільно спрямувати на оптимізування товарознавчих експертиз у межах експертних спеціальностей 12.1, 12.2 та 12.5.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інфраструктура товарного ринку / О. В. Калюжна, В. Ф. Клочан, Т. Я. Іваненко [та ін.]. – Миколаїв, 2011. – 284 с.
2. Беднарчук М. С. Товарознавство сировини, матеріалів і засобів виробництва / М. С. Беднарчук, І. С. Полікарпов. – К. : Центр навчальної літератури, 2006 – 560 с.
3. Красовський Є. В. Товарознавство сировини, матеріалів та засобів виробництва / Є. В. Красовський. – К. : КНТЕУ, 2007. – 416 с.
4. Петрова І. А. Особливості визначення експертом-товарознавцем вартості товарів в умовах ринкових відносин / І. А. Петрова // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – №4. – С. 359-369.
5. Про затвердження Національного стандарту № 1 “Загальні засади оцінки майна і майнових прав” : Постанова Кабінету Міністрів України від 10

вересня 2003 р. № 1440. Документ 1440-2003-п, поточна редакція від 15.04.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF>.

6. Програма науково-практичного семінару фахівців Експертної служби МВС “Перспективи розвитку судової товарознавчої експертизи. 11-12 жовтня 2018”. – Тернопіль : Тернопільський НДЕКЦ МВС України, 2018. – 11 с.

7. Войчак А. В. Товароведение сырья и материалов / А. В. Войчак. – К. : Выща школа, 1989. – 279 с.

8. Войчак А. В. Ассортиментный справочник по промышленному сырью и материалам / А. В. Войчак, В. М. Мальченко. – К. : Техника, 1991. – 184 с.

9. Савичев О. П. Товароведение промышленного оборудования / О. П. Савичев, А. А. Косичев. – Л. : ЛФЗИ, 1989. – 319 с.

10. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів із дисципліни “Товарознавство непродовольчих товарів” для студентів факультету економіки і менеджменту зі спеціальності “Маркетинг” / [укладач: ст. викл. Мішук О. І.; відп. за вип.: к.е.н., проф. Федорович Р. В.]. – Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя, 2016.

11. Методичні рекомендації з визначення вартості виробів металургійної промисловості. Звіт про науково-дослідну роботу; Міністерство юстиції України. Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз (ЛНДІСЕ), 2013 – 144 с. (Державна реєстрація наукової теми: № 0112U000891).

12. Металургійна промисловість [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/1482111/geografiya/metalurgiyna_promislovist.

13. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / С. І. Іщук, О. В. Гладкий. – К. : Знання, 2011. – 375 с.

14. Архіпов В. В. Судово-товарознавча експертиза товарів народного споживання та послуг / В. В. Архіпов. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 306 с.

15. Товарный словарь : в 9-ти т. М. : Государственное издательство торговой литературы, 1956-1961.

16. Розвиток інституціонального середовища промислового виробництва з урахуванням галузевої специфіки : монографія / Л. Л. Стариченко, Д. Ю. Черватський, Ю. С. Залознова [та ін.]; НАН України. Інститут економіки промисловості. – К., 2016 – 160 с.

17. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – Київ-Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2004. – 1798 с.

18. Номенклатура товарів народного споживання, які враховуються в роздрібній та оптовій торгівлі (товарний словник). Ч. I-II. – К. : Видавничий центр “ИМА-ЛТД”, 1994.

19. Справочник товароведов (Непродовольственные товары) : в 3-х т. – М. : Экономика, 1988-1990.

20. Байдакова Л. І. Товарознавство господарських товарів / Л. І. Байдакова, С. В. Ягелюк, І. М. Байдакова. – К. : Знання, 2014. – 300 с.
21. Епіцентр К. Онлайн каталог товарів в Інтернет-магазині 27.UA [Електронний ресурс]. – Веб сайт – 2018. – Режим доступу: <https://27.ua/ua/shop/>.
22. ТОВ “Нейл” [Електронний ресурс]. – Веб сайт – 2018. – Режим доступу: uk.nail.com.ua/.

REFERENCES

1. Infrastruktura tovarnoho rynku, O. V. Kalyuzhna, V. F. Klochan, T. YA. Ivanenko [ta in.] (2011), Mykolayiv, 284 s.
2. Bednarchuk, M. S. and Polikarpov, I. S. (2006), *Tovarovnavstvo syrovyny, materialiv i zasobiv vyrobnytstva*, Tsentr navchal'noyi literatury, K., 560 s.
3. Krasovs'kyu, YE. V. (2007), *Tovarovnavstvo syrovyny, materialiv ta zasobiv vyrobnytstva*, KNTEU, K., 416 s.
4. Petrova, I. A. (2011), *Osoblyvosti vyznachennya ekspertom-tovarovnavtsem vartosti tovariv v umovakh rynkovykh vidnosyn*, *Naukovyy visnyk L'vivs'koho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*, №4, с. 359-369.
5. Pro zatverdzhennya Natsional'noho standartu № 1 “Zahal'ni zasady otsinky mayna i maynovykh prav” : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 veresnya 2003 r. № 1440. Dokument 1440-2003-p, potochna redaktsiya vid 15.04.2015, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF>.
6. Prohrama naukovy-praktychnoho seminaru fakhivtsiv Ekspertnoyi sluzhby MVS “Perspektyvy rozvytku sudovoyi tovaroznavchoyi ekspertyzy. 11-12 zhovtnya 2018” (2018), Ternopil's'kyu NDEKTS MVS Ukrainy, Ternopil', 11 s.
7. Voychak, A. V. *Tovarovvedeniye syr'ya i materialov*, Vyshcha shkola, K., 279 s.
8. Voychak, A. V. and Mal'chenko, V. M. (1991), *Assortimentnyy spravochnik po promyshlennomu syr'yu i materialam*, Tekhnika, K., 184 s.
9. Savichev, O. P. and Kosichev, A. A. (1989), *Tovarovvedeniye promyshlennogo oborudovaniya*, LFEI, L., 319 s.
10. *Metodychni rekomendatsiyi shchodo zabezpechennya samostiynoyi roboty studentiv iz dystsypliny “Tovarovnavstvo neprodovol'chykh tovariv» dlya studentiv fakul'tetu ekonomiky i menedzhmentu zi spetsial'nosti “Marketynh”*, ukladach: st. vykl. Mishchuk O. I.; vidpovidal'nyu za vypusk: k.e.n., prof. Fedorovych R. V. (2016), Ternopil's'kyu natsional'nyu tekhnichnyu universytet im. Ivana Pulyuya, Ternopil'.
11. *Metodychni rekomendatsiyi z vyznachennya vartosti vyrobiv metalurhiynoyi promyslovosti. Zvit pro naukovo-doslidnu robotu.* – Ministerstvo yustytysiy Ukrainy. L'vivs'kyu naukovo-doslidnyy instytut sudovykh ekspertyz (LNDISE), 2013 – 144 s. (Derzhavna reyestratsiya naukovoyi temy: № 0112U000891).
12. *Metalurhiyna promyslovist'*, available at: https://pidruchniki.com/14821111/geografiya/metalurgiy_na_promislovist
13. Ishchuk, S. I. and Hladkyu, O. V. (2011), *Heohrafiya promyslovykh kompleksiv*, Znannya, K., 375 s.
14. Arkhipov, V. V. (2008), *Sudovo-tovarovnavcha ekspertyza tovariv narodnoho spozhyvannya ta posluh*, Tsentr uchbovoyi literatury, K., 306 s.
15. *Tovarnyy slovar'. V 9-ti tomakh. Gosudarstvennoye izdatel'stvo torgovoy literatury*, 1956-1961.
16. *Rozvytok instytutsional'noho seredovyshcha promyslovoho vyrobnytstva z urakhuvannam haluzevoyi spetsyfiki: monohrafiya*, L. L. Starychenko, D. YU. Cherevats'kyu, YU. S Zaloznova [ta in.] (2016), NAN Ukrainy. Instytut ekonomiky promyslovosti, K., 160 s.
17. *Velykyy tlumachnyy slovnyk suchasnoyi ukraiyins'koyi movy* (2004), VTF “Perun”, Kyiv-Irpin', 1798 s.
18. *Nomenklatura tovariv narodnoho spozhyvannya, yaki vrakhovuyut'sya v rozdribniy ta optoviy torhivli (tovarnyy slovnyk)*. CH. I-II (1994), Vydavnychyy tsentr “YMA-LTD”, K..
19. *Spravochnik tovaroveda (Neprodovol'stvennyye tovary) : V 3-kh tomakh* (1988-1990), Ekonomika, M.
20. Baydakova, L. I. Yahelyuk, S. V. and Baydakova, I. M. (2014), *Tovarovnavstvo hospodars'kykh tovariv*, Znannya, K., 300 s.
21. Epitsentr K. *Onlayn kataloh tovariv v Internet-mahazyni 27.UA.* – Veb sayt – 2018, available at: <https://27.ua/ua/shop/>.
22. TOV “Neyl” – Veb sayt – 2018, available at: uk.nail.com.ua/.

Стаття надійшла до редакції 02 грудня 2018 р.